

КИРИЧОК К. О.

Донецький національний університет

СЕМАНТИЧНІ ТИПИ КОНСТРУКЦІЙ З ДІЄСЛОВАМИ КАУЗАЦІЇ ПОЗИТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ В НІМЕЦЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто конструкції з дієсловами каузації позитивного емоційного стану в німецькій, французькій, російській та українській мовах. Визначено основні семантичні типи таких конструкцій, які розрізняються за характером учасників каузативної ситуації та відношеннями між ними. Виявлено різні способи вираження каузатора, що дозволяє встановити особливості кожної окремої каузативної ситуації з емотивними дієсловами.

Ключові слова: каузативна ситуація, каузативна конструкція, каузатор, експіріенсер, емотивне дієслово, позитивний емоційний стан.

В статье рассматриваются конструкции с глаголами каузации положительного эмоционального состояния в немецком, французском, русском и украинском языках. Определены основные семантические типы таких конструкций, которые различаются в зависимости от характера участников каузативной ситуации и отношений между ними. Установлены различные способы выражения каузатора, что позволяет установить особенности каждой отдельной каузативной ситуации с эмотивными глаголами.

Ключевые слова: каузативная ситуация, каузативная конструкция, каузатор, экспириенсер, эмотивный глагол, положительное эмоциональное состояние.

The article reviews the constructions with verbs of causation of positive emotional state in German, French, Russian and Ukrainian. The principal semantic types of constructions, which differ in character of participants of causative situation and their relations, are determined. The analysis permitted to identify different means to express causator, what helps to ascertain peculiarities of each independent causative situation.

Key words: causative situation, causative construction, causator, experiencer, emotive verb, positive emotional state.

У статті розглянуто конструкції з дієсловами каузації позитивного емоційного стану (далі ДКС) в німецькій, французькій, російській та українській мовах та проаналізовано типові ситуації, у яких вони вживаються. Дієслова каузації позитивного емоційного стану – це такі дієслова, як: нім. *amüsieren* ‘веселити’, фр. *charmer* ‘чарувати’, рос. *осчастливит* ‘вщасливлювати’, укр. *захоплювати*.

Теорію каузативу було розроблено насамперед представниками лєнінградської типологічної школи, такими вченими, як В. П. Недялков, Г. Г. Сильницький, О. О. Холодович, В. С. Храковський, а також іншими вченими, зокрема О. Є. Корді, О. Г. Максапетяном, М. Шибатані,

Б. Комрі. Поняття каузативності пов’язано з вираженням причинно-

наслідкових відносин у мові. Ключовим поняттям у дослідженні каузативних конструкцій є каузативна ситуація (далі КС), яка відображує причинно-наслідкові зв'язки між двома чи більше подіями. До складу КС входять щонайменше дві мікроситуації, пов'язані між собою відношенням каузації [Недялков 1969: 6]. Мікроситуація, що каузує певний стан вважається *антецедентом* (причиною), мікроситуація, що каузується – *консеквентом* (наслідком). Так, наприклад, для ситуації (1) нім. *Sein Besuch hat mich sehr erfreut* 'його візит мене дуже порадував', *sein Besuch* буде антецедентом, а *hat mich sehr erfreut* – консеквентом, тому що цю складну ситуацію можна розподілити на дві прості: 1) «він прийшов»; 2) «я дуже зрадів».

Конструкції, які відображають КС, називаються каузативними. Будь-яку каузативну конструкцію (далі КК) можна представити у вигляді відповідної їй за змістом некаузативної конструкції (однієї чи більше). Так, наприклад, конструкцію (2) укр. *Його все радує* можна представити відповідним некаузативним корелятом *він усьому радіє*. Такі семантичні та синтаксичні трансформації допомагають встановити причини та наслідки каузативних відносин.

Об'єктом дослідження є конструкції з дієсловами каузації позитивного емоційного стану, **предметом** є семантичні типи каузативних конструкцій з емотивними дієсловами, які позначають зміну емоційного стану об'єкту на позитивний. **Матеріалом** дослідження слугувала вибірка ДКС (124 у німецькій мові, 116 у французькій, 110 у російській та 87 в українській), а також конструкцій з ДКС з електронних корпусів [33-39] у обсязі 1000 одиниць (250 речень, які містять КК у кожній мові).

Семантичні типи конструкцій з каузативними емотивними дієсловами

Каузативні емотивні дієслова – це дієслова, які позначають зміну емоційного стану (далі ЕС) у об'єкта. Значення дієслова репрезентує ситуацію за допомогою таких учасників ситуації, як суб'єкт каузації (X), каузативна зв'язка (V_{cause}), об'єкт каузації (Y). Таким чином, загальна формула тлумачення (ФТ) конструкцій має вигляд **X каузує Y бути у стані Z** [Kaliuščenko 2000]. Для опису семантичної структури конструкцій з каузативними емотивними дієсловами використовуються такі семантичні ролі: Agens – істота, каузатор емоційного стану, Cause – причина (ситуація або предмет), які

каузують ЕС, Experiencer – особа, яка знаходиться у ЕС, що виник внаслідок каузації, Cond – стан, якого набуває об'єкт каузації.

Для характеристики семантики каузативного речення застосовується поняття типу ситуації, що відображується. У роботах з теорії каузативності розрізняють наступні типи каузативної ситуації: вплив людини на людину; вплив людини на предмет або подію; вплив події на людину; причинно-наслідковий зв'язок між подіями [Корди 2004: 111]. Для каузативних емотивних дієслів релевантними є два типи ситуацій: 1) вплив людини на емоційний стан людини; 2) вплив подій на емоційний стан людини. Щодо впливу людини на ЕС людини, то він може бути цілеспрямованим чи випадковим.

Варто зазначити, що в ситуації впливу подій на ЕС людини у багатьох випадках має місце осмислення подій людиною [Корди 2004: 114], і, таким чином, людина набуває певного ЕС. Можна стверджувати, що в ситуації 2) людина сама є каузатором зміни свого емоційного стану, але зміна цього стану відбувається неконтрольовано, під впливом певної події або предмету. Наприклад, рос. (3) *Осенью ли, весной — в любое время года казались болота мрачными, только Кривая сосна радовала глаз*. Така конструкція відображує ситуацію, де дерево є причиною радості людини. Але дерево не може якоюсь активною дією вплинути на емоційний стан людини, тому це саме людина, яка бачить дерево, осмислює цю подію і набуває стану радості. Яким саме чином дерево може викликати радість – з прикладу невідомо, але можна стверджувати, що тут відбувається аналіз навколишнього середовища, ментальні переосмислення, що каузували певний емоційний стан у експіріенсера. Отже, можна розрізнити зовнішню та внутрішню причину/подію, яка каузує ЕС. При зовнішній події у ролі каузатора ЕС виступає об'єкт матеріальної реальності (напр. *дерево*) або те, що відбувається у навколишньому середовищі (напр. *концерт*). До внутрішніх подій/причин можна віднести психологічний стан людини, її думки, почуття, спогади: (4) фр. *Un sentiment nouveau embrasait son vieux coeur* 'Нове почуття запалило його старе серце'. Таким чином, у ролі каузатора ЕС може виступати інша людина/істота, предмет або зовнішня та внутрішня події.

Конструкції з каузатором – істотою

Конструкції цього типу описуються ФТ «X каузує Y бути у стані

Z». У ролі X виступає особа, яка має прямий або непрямий вплив на експірієнсера. Інша людина або істота може змінювати емоційний стан експірієнсера своїми діями, поведінкою, відношенням, створювати події, які матимуть вплив на ЕС. У ролі Y майже завжди виступає особа, яка є носієм емоційного стану. Рідко у прикладах можна зустріти тварину у якості об'єкта каузації. Із 250 речень, одібраних з електронних корпусів у кожній мові, вибірка конструкцій з каузатором-істотою складає 153 речення в німецькій мові (61,2%), 151 (60,4%) у французькій, 150 (60%) у російській та 138 (55,2%) в українській.

Конструкція «X каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу не мають додаткових уточнюючих актантів, які б позначали спосіб, за яким відбулася каузація стану, напр.: (5) нім. *Ich darf sagen, dass ich ihn sehr amüsierte* 'Повинен сказати, що я його дуже звеселив', де *ich* - каузатор, *ihn* – експірієнсер, *amüsieren* – каузативне дієслово, яке позначає емоційний стан. Яким саме чином каузатор спричинив у експірієнсера певний емоційний стан, у конструкції не розкрито. У прикладі (6) каузатором події є не людина, а тварина: (6) рос. *Но мне показалось, что обезьяны и нарочно стараются позабавить, распотешить публику*, де каузатор *обезьяны* намагався створити у експірієнсера *публики ЕС веселості*. Конструкції цього типу широко представлені у чотирьох мовах і є найпоширенішими з конструкцій, у яких каузатором виступає людина/істота: 54 (35,3%) у німецькій мові, 57 (37,5%) – у французькій, 51 (36,4%) у російській та 57 (41,3%) в українській.

Конструкція «X дією А каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу характеризуються наявністю певної дії, позначеної семантичним актантом А, за допомогою якої відбулася каузація. Дія є елементом каузативної ситуації, вона тлумачиться за допомогою семантичного примітиву «робити», тобто ситуацію можна представити таким чином: «X робить щось (А), що каузує Y бути у стані Z». Під дією у даному випадку розуміються конкретні дії, які передбачають активність агенса. Дії можуть розрізнятися за способом дії: фізична дія, мовленнєва дія, дія передачі об'єкта адресату, напр.: (7) фр. *Cet époux prétendu doit aujourd'hui régaler sa maîtresse d'une promenade sur mer* 'Цей так званий чоловік повинен сьогодні

порадувати свою коханку прогулянкою по морю'. Прогулянка по морю – це активна дія, у якій братимуть участь обидва учасники ситуації, пор.: (8) укр. *Себастьян забавляє маленьку Анну, малюючи котиків, рибок, зайчиків...*, де каузатор виконує фізичну дію – малює, і цим викликає приємні почуття. Дія А розкриває причину стану Cond., напр.: (9) нім. *Die Frau bittet mich herein und scheint ganz beglückt zu sein, dass ich komme* 'Жінка попросила мене увійти і здавалася ошасливленою тим, що я прийшов' – причиною стану Cond. є подія, створена активною дією каузатора. Також, дія може бути прихована: (10) фр. *Les poètes, il savait par les accents de sa lyre charmer même les animaux sauvages*. 'Поети, він міг звуками своєї ліри зачарувати навіть диких тварин'. У прикладі (10) каузатор своєю дією (грою на лірі) приводить експірієнсера *тварин* до стану зачарування: це рідкий випадок, де у ролі експірієнсера постає тварина. Конструкції цього типу склали у німецькій та російській мовах 21(13,7%) та 23(16,4%), в українській і французькій 11 (8%) та 14 (9,3%).

Конструкція «Х дає В, що каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу характеризуються наявністю матеріального об'єкта, позначеного семантичним актантом В, який слугує причиною набуття Y позитивного емоційного стану. Тобто, X дією передачі об'єкта Y-у каузує у Y емоційний стан, напр.: (11) нім. *Vielleicht wäre es ja ein kluger Schachzug, Barbara Schneider, die nach eigenem Bekunden noch nie in einer Wagner-Oper war, rasch mit einer Festspielkarte zu beglücken* 'Можливо, було б розумним вчинком, ошасливити Барбару Шнайдер, яка, з власного зізнання, ще ніколи не була на опері Вагнера, квитком на виставу'. Така конструкція відбиває ситуацію, де квиток на виставу, подарований каузатором, є причиною щастя експірієнсера. У цій конструкції каузатор є не вираженим, але його можна відновити з контексту, де йдеться про роздуми про те, як ошасливити експірієнсера. Конструкції цього типу не є численними у проаналізованій вибірці: в німецькій мові вони склали 5 речень (3,3%), у російській – 3 (2,1%), в українській та французькій – 2 (більше 1%).

Конструкція «Х мовленнєвою дією каузує Y бути у стані Z»

Під мовленнєвою дією розуміється висловлювання, яке направлене на адресата. Тобто X створює висловлювання, спрямоване

на адресата Y, яке приводить Y до позитивного емоційного стану Z: (12) нім. *Stell` dir vor, nicht böse sein, Mirzelchen, er nennt sie immer so, was sie im stillen entzückt*. «Уяви собі, не сердися, Мірцельхен», він завжди її так називає, що її приводить у тихе захоплення». У ролі каузатора X діє факт того, що він її називає Мірцельхен; це приводить Y у стан захоплення. Пор.: (13) фр. *Il m' enjôla si bien par ses beaux discours que j'acceptai* 'Він так мене зачарував своїми гарними розмовами, що я погодилась', (14) рос. *Привираю я не для того, чтоб забавляют себя или людей, а – так, чорт знает для чего!* У цих конструкціях наявні дієслова або іменники, які позначають мовленнєву дію, напр. *привирать* 'прибрихувати', *les discours* 'розмови'. Конструкції з мовленнєвою дією є досить поширеними у французькій та російській мовах – 20 (13,3%) та 15 (10,7%), трохи менш в німецькій – 13 (8,5%) та українській – 9 (6,5%).

Конструкція «X надає інформацію Inf Y-ку, яка каузує Y бути у стані Z»

Суттю ситуації такого типу є те, що агент повідомляє інформацію Inf, що позитивно впливає на емоційний стан експірієнсера, наприклад: (15) рос. *Лоцман связался с начальством и обрадовал нас тем, что до семи утра к причалу мы не пойдём, станем на якорь в бухте Грейзенд*. Саме зміст інформації впливає на емоційний стан експірієнсера, каузатор слугує лише передавачем цієї інформації. Переважно такі конструкції представлені складнопідрядними реченнями: (16) фр. *Ce qu'il a raconté nous a beaucoup amusé* 'Те, що він розповів, дуже нас повеселило'. У вибірці текстового матеріалу кількість конструкцій цього типу дещо різниться: у німецькій мові вона складає 2 речення (1,3%), у французькій – 12 (8%), в російській – 18 (13%), а в українській – 7 (5%).

Конструкція «X своєю поведінкою каузує Y бути у стані Z»

Поведінка – це низка дій та вчинків, притаманних особі, які пов'язані з різними аспектами життя людини, її емоціями та почуттями. Поведінкою людина позначає своє ставлення до найближчого оточення, до соціуму. Під поведінкою розуміється не конкретна дія, а сукупність дій, які відображають людське відношення до інших, спосіб життя [Мечковская: 292]. Семантику конструкцій цього типу можна описати за допомогою ФТ «X поводить таким чином, що каузує Y бути у стані Z», напр.: (17) укр.

Можна навіть нічого не робити, нічого не подавати й не тримати, але неодмінно бути тут, поруч, сяяти очима, бадьорити посмішкою, здивуванням викликати чуття чоловічої вищості. Цю ситуацію можна розкласти на 2 мікроситуації: «те, що X є поруч, сяє очима, посміхається – викликає у Y бадьорість, відчуття чоловічої вищості». У прикладах (18) нім. *Sein Verhalten hat mich belustigt* 'Його поведінка розвеселила мене' та (19) рос. *Отец, надо отдать ему должное, держался как мужчина, даже улыбался, чтобы ободрить нас, но в его улыбке было что-то виноватое*, також наявна ситуація, в якій людська поведінка виступає причиною ЕС. Цей тип конструкцій є досить поширеним у чотирьох мовах: в німецькій мові такі конструкції склали 17 речень (11,1%), у французькій – 11 (7,3%), в російській – 14 (10%), в українській – 22 (16%).

Конструкція «X результатом дії А каузує Y бути у стані Z»

Під результатом дії розуміється певний об'єкт А, створений людиною, за допомогою якого каузатор спричиняє у експірієнсера певний емоційний стан. Каузатор таких конструкцій може виражатися особою: (20) нім. *Er hat sich und seine Freunde mit seinen Werken beglückt* 'Він вщаслилював себе та своїх друзів своїми творами' або неістотою: (21) нім. *Meine Gedichte verzückten sie* 'Мої вірші захопили її'. Але обов'язковим є особовий або присвійний займенник, який указує на наявність діяча, того, хто створив об'єкт. Результатом дії тут переважно постають продукти творчої діяльності людини, твори мистецтва: (22) укр. *Його картина причарувала мене*. Вплив каузатора-людини на експірієнсера у таких конструкціях може бути не явним, тому що у прикладах (21), (22) людина, яка створює ситуацію, нібито відходить на задній план, а роль каузатора приймає на себе матеріальний об'єкт. Але ж ці об'єкти є результатом діяльності людини і можна припустити, що емоції, які вони викликають, це емоції, які викликає творець через своє творіння. У проаналізованому корпусі такі конструкції складають: 20 речень (13%) у німецькій мові, 15 (10%) у французькій, 7 (5%) у російській та 5 (3,6%) в українській.

Конструкція «X має В, що каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу характеризуються наявністю додаткового актанту В, який належить X-у і спричиняє каузацію певного емоційного стану у Y. У ролі актанта В можуть виступати:

матеріальні об'єкти (B1), які належать особі, та особистісні характеристики, притаманні особі (B2), напр.: (23) нім. *Sein altes Herz erfreut sie durch ihre Schönheit* 'Вона радувала його старе серце своєю красою', де *sie* – каузатор, *sein altes Herz* – об'єкт каузації, *ihre Schönheit* – додатковий актант B2, причина каузації. У прикладі (24) фр. *Son énergie galvanise ceux qui l' entourent* (A.Gide) 'Його енергія захоплює всіх, хто його оточує', енергія виступає як характеризуюча ознака суб'єкта. Конструкції цього типу нараховують 21 речення (13,7%) у німецькій мові, 20 (13,3%) у французькій, 9 (6,4%) в російській та 25 (18%) в українській.

Таблиця 1

Семантична класифікація КК із каузатором – істотою

№	Типи КК	Кількість/ процент			
		Нім. мова	Фр. мова	Рос. мова	Укр. мова
1.	X каузує Y бути у стані Z	54 (35,3%)	57 (37,5%)	51 (36,4%)	57 (41,3%)
2.	X фіз. дією A каузує Y бути у стані Z	21 (13,7%)	14 (9,3%)	23 (16,4%)	11 (8%)
2.1.	X дає B, що каузує Y бути у стані Z	5 (3,3%)	2 (1,3%)	3 (2,1%)	2 (1,5%)
2.2.	X мовленнєвою дією каузує Y бути у стані Z	13 (8,6%)	20 (13,3%)	15 (10,7%)	9 (6,5%)
2.3.	X надає інформацію Inf, що каузує Y бути у стані Z	2 (1,3%)	12 (8%)	18 (13%)	7 (5%)
3.	X поведінкою каузує Y бути у стані Z	17 (11,1%)	11 (7,3%)	14 (10%)	22 (16%)
4.	X результатом дії каузує Y бути у стані Z	20 (13%)	15 (10%)	7 (5%)	5 (3,6%)
5.	X має B, що каузує Y бути у стані Z	21 (13,7%)	20 (13,3%)	9 (6,4%)	25 (18,1%)
	Усього	153 (100%)	151 (100%)	140 (100%)	138 (100%)

Ситуації з каузатором ЕС – зовнішньою або внутрішньою подією

Каузативні ситуації цього типу характеризуються тим, що у ролі каузатора (Cause) виступають внутрішні або зовнішні події, у яких не було активної дії іншої особи. У внутрішніх подіях немає зовнішнього чинника впливу на експірієнсера, тобто він сам своїми діями змінює свій стан. Питання про те, хто виступає каузатором емоційного стану залишається суперечливим: це події, або сам об'єкт каузації, який оцінює ситуацію, осмислює її і тим самим викликає у себе певний емоційний стан. У проаналізованій вибірці з 250 висловів в кожній мові такі конструкції склали 97 одиниць в німецькій мові (38,8%), 99 (39,6%) у французькій, 110 (44%) в російській та 112 (44,8%) в українській.

Конструкція «Х каузує Y бути у стані Z»

У конструкціях цього типу ролі каузатора X виступають зовнішні обставини, події, процеси, за якими спостерігає або у яких приймає участь експірієнсер, або абстрактні поняття, напр.: (25) фр. *L'approche des grands événements enflamme l'orateur* 'Наближення великих подій надихає оратора'. У цій ситуації Y є свідком якоїсь зовнішньої події X, яка викликає у нього почуття натхнення. Або ж (26) фр. *Le plaisir et la douleur servent à intéresser l'âme dans ce qui regarde le corps, et l'obligent à chercher les choses qui en font la conservation* 'Задоволення та біль слугують тому, щоб цікавити душу тим, що стосується тіла, і вони зобов'язують її шукати те, що її збереже'. Тут у ролі каузатора виступають такі абстрактні поняття, як задоволення та біль. У прикладі (27) нім.: *Er schlief am Tische ein, es wurde ein traumloser Schlaf, der grenzenlos beglückte* 'Він заснув на столі, це був безсонний сон, який нескінченно вщасливллював', експірієнсер Y є учасником процесу X, який каузував у експірієнсера почуття щастя. Каузатори таких конструкцій можуть бути представлені також природними явищами, напр.: (28) рос. *Сейчас дождь всех радовал, все торопились на съёмку*, де у ролі каузатора ЕС виступає зовнішня подія – дощ.

Конструкції цього типу складають 44 речення (45,4% від загальної вибірки конструкцій) в німецькій мові, 46 (46%) у французькій мові, 39 (35,5%) в російській та 35 (31,3%) в українській мовах.

Конструкція «Y дією A каузує себе бути у стані Z»

У конструкціях такого типу експірієнсер Y виконує певну дію A, за допомогою якої приводить себе у позитивний емоційний стан. Такі конструкції у багатьох випадках відображують рефлексивну ситуацію, тому що каузатор своїми діями змінює свій власний емоційний стан, тобто виступає водночас і суб'єктом і об'єктом каузації [Генюшене 1983: 31, Басыров], напр.: (29) рос. *Купишь что-то, вручишь и себя же неестественным образом порадуешь...* відображує ситуацію, де Y через дію передачі подарунку каузує у себе почуття радості. Але у (30) нім. *Vielleicht heitert ein Spaziergang sie etwas auf* 'Можливо, прогулянка трохи звеселить її', представлена каузативна ситуація, де у ролі каузатора виступає прогулянка (тобто дія, яку виконує суб'єкт каузації) і яку можна розкласти на 2 мікроситуації, одна з яких є причиною, а друга - наслідком: *sie geht spazieren – sie wird heiterer sein* 'вона піде гуляти – вона повеселішає'.

Конструкції цього типу складають 6 речень (6,2%) у німецькій мові, 9 (9,1%) у французькій мові, 6 (5,5%) у російській мові та 4 (3,6%) в українській мові.

Конструкція «Y каузує себе бути у стані Z за допомогою C»

У конструкціях цього типу, Y має певний матеріальний об'єкт C, який каузує у нього позитивний ЕС. На відміну від ситуації, описаної в п.2.1.4., тут немає іншої особи, яка передає експірієнсеру цей об'єкт, тобто не відбувається дії передачі об'єкта, напр.: (31) укр...*головне: перебути, перетерпіти в кутку на двомістній лаві божевільність очікування, забавити себе чужою, покинутою на полиці газетою, поглядати на маячню блискавок за вікном.* Цей предмет (*газета*) є засобом, за допомогою якого експірієнсер каузує у себе певний ЕС, тобто також наявна рефлексивна ситуація, яка передається аналітично: дієсловом *забавити* та власно рефлексивним займенником *себе*. Можливо, що Y виконував певні дії з газетою: читав, гортав, дивився, тобто тут має місце імпліцитна дія, яка не відображена у структурі конструкції.

Конструкції цього типу є не дуже поширеними у проаналізованому текстовому матеріалі: 6 (6%) у німецькій мові, 9 (9%) у французькій, 6 (5,5%) та 4(3,6%) в російській та українській мовах.

Конструкція «Y отримує інформацію Inf, що каузує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу відображують ситуацію, в якій експірієнсер отримує певну інформацію, зміст якої впливає на його емоційний стан, напр.: (32) рос. *Весть о свободе моей обрадовала его несказанно*. Цю конструкцію можна розкласти на такі мікроситуації: те, що Y дізнався, що я вільний – дуже порадувало його. Цей тип конструкції є малочисельним у проаналізованому текстовому матеріалі у досліджуваних мовах і складає 2 (2%) у німецькій мові, 3 (3%) у французькій, 6 (5,5%) та 5 (4,5%) у російській та українській мовах.

Конструкція «Y ментальною дією Inf каузує Y бути у стані Z»

У ситуації такого типу має місце певна розумова діяльність експірієнсера (думки, спогади, наміри), яка викликає у нього позитивний ЕС. Конструкції, що відбивають таку ситуацію характеризуються наявністю дієслова *думати*, або інших лексем, які означають розумову діяльність експірієнсера, напр.: (33) нім. *Er mußte meine Spur verloren haben, und es freute mich, es zu denken*. ‘Певно, він втратив мій слід, і ця думка мене радувала’. Тобто, цю ситуацію можна представити такою синтаксичною перифразою «я радів, коли думав, що він втратив мій слід». Невідомо, чи дійсно відбулася подія, яка спричиняла радість експірієнсера (хтось втратив слід), але думка про це викликала у нього позитивний емоційний стан, пор.: (34) рос. *Эта мысль взбодрила приунывшего было командира, и он почти весело скомандовал: - Так шагом марш!* та (35) фр. *Ce projet, quand il entra dans ma pensée, m'enivra de bonheur* ‘Коли цей проект спав мені на думку, він сп’янив мене щастям’. Такі конструкції також можуть відображати рефлексивні ситуації з автокаузативними дієсловами: (36) укр. *У такі безрадісні хвилини, коли здавалося, що життя пропало марно, він звик втішати себе спогадами про колишні мрії*.

Конструкції цього типу складають у досліджуваному матеріалі наступну кількість: 10 (10,3%) у німецькій мові, 5 (5%) у французькій мові, 10 (9%) та 12 (10,7 %) в російській та українській мовах.

Конструкція «Y бачить X, що каузує Y бути у стані Z»

У конструкціях такого типу експірієнсер Y спостерігає за якоюсь подією, явищем або конкретним предметом і те, що він бачить –

викликає у нього певні почуття, напр.: (37) рос. *Сделал он это неосознанно, просто увидел у товарища игрушку, которая его вдохновила....* Каузатором емоційного стану тут є предмет X, за яким спостерігає експірієнсер і саме те, що він бачить X, казує у нього стан натхнення. Подібна ситуація описується у (38) фр. *Cela m'amuserait de le voir nager* 'Мене б повеселило побачити, як він плаває', та (39) нім. *Wie sollte es mich beseligen, euch darin zu sehen!* 'Як мене повинно порадувати те, що я вас там бачу!'

Ці конструкції є досить поширеними у чотирьох мовах, зокрема в російській та українській: 25 (22,7%) та 28 (25%). У німецькій та французькій мовах вони склали 13 (13,4%) та 12 (12%).

Конструкція «Y чує X, що казує Y бути у стані Z»

Конструкції цього типу відображують ситуацію, у якій як і в ситуації, зазначеній вище, описано акт перцепції, тобто сприйняття інформації за допомогою органів почуттів, а саме, слуху. Експірієнсер є учасником ситуації, який сприймає певну звукову інформацію, яка викликає у нього приємні почуття, напр.: (40) нім. *Was sein Ohr entzückte, war die... Eleganz einer Sprechkunst* 'Що тішило його слух – це елегантність ораторського мистецтва', пор. з (41) укр: *І хоч, сидячи в карантині, часом навіть драгувавсь, коли пісня про режим долинала з подвір'я, одначе зараз і це, режимне, клалось йому до співу, бадьорило душу: бо ж на волі опинивсь!* Такі конструкції налічують 9 речень (9,3%) у німецькій мові, 4 (4%) у французькій, 7 (6,4%) та 8 (7,2%) в російській та українській мовах.

Конструкція «X-фізичне відчуття казує Y бути у стані Z»

У конструкціях цього типу, як правило, описуються фізичні або емоційні відчуття людини, які спричиняють зміну її емоційного стану. На семантичному рівні у ролі каузатора виступають природні явища або ж самі відчуття людини, напр.: (42) укр. *Свіже весняне повітря лоскоче мене, бадьорить* – тут експірієнсер відчуває прохолоду вітру, і це відчуття викликає у нього бадьорий стан. Важко розрізнити, чи є тут бадьорість суто фізичним або емоційним станом, бо взагалі бадьорість тлумачиться як 'бадьорий фізичний та емоційний стан' [27]. Або ж (43) укр. *Почуття легкості оживило його, вмить підбадьорило* – де одне почуття людини казує інше почуття або емоційний стан, тобто людина сама змінює свій ЕС. Пор з (44) рос. *Но ещё больше его веселил запах жареного копченого мяса,*

де експірієнсер відчуває запах, який асоціюється у нього з приємними відчуттями та каузує емоційний стан веселості.

У проаналізованому матеріалі такі конструкції склали 3 речення (3%) у німецькій мові, 17 (17,2%) у французькій мові, 6 (5,45%) у російській та 13 (11,61%) в українській мовах.

У таблиці 2 представлені кількісні дані щодо конструкції, де у ролі каузатора виступає особиста або зовнішня подія.

Таблиця 2

Семантична класифікація КК з каузатором – особистою або зовнішньою подією

№	Типи КК	Кількість/ процент			
		Нім. Мова	Фр. Мова	Рос. мова	Укр. Мова
1.	X каузує Y бути у стані Z	44 (45,4%)	46 (46,4%)	39 (35,5%)	35(31,3%)
2.	Y дією A каузує себе бути у стані Z	10 (10,3%)	3 (3,1%)	11 (10%)	7 (6,3%)
3.	Y каузує себе бути у стані Z за допомогою B	6 (6,2%)	9 (9,1%)	6 (5,5%)	4 (3,6%)
4.	Y отримує інформацію Inf, яка каузує Y бути у стані Z	2 (2,1%)	3 (3,1%)	6 (5,5%)	5 (4,5%)
5	Y думкою I, що каузує себе бути у стані Z	10 (10,3%)	5 (5,1%)	10 (9,1%)	12 (10,7%)
6.	Y бачить X, що каузує Y бути у стані Z	13 (13,4%)	12 (12%)	25 (22,7%)	28 (5%)
7.	Y чує X, що каузує Y бути у стані Z	9 (9,3%)	4 (4,1%)	7 (6,4%)	8 (7,2%)
8.	X(фізичне відчуття) каузує Y бути у стані Z	3 (3,1%)	17 (17,2%)	6 (5,5%)	13 (11,6%)
	Усього	97	99	110	112

		(100%)	(100%)	(100%)	(100%)
--	--	--------	--------	--------	--------

Висновки

1. Дослідження каузативних конструкцій з ДКС на матеріалі німецької, французької, російської та української мов показало, що вони можуть бути представлені низкою семантичних типів, які розрізняються за характером учасників каузативної ситуації та відношеннями між ними. Виявлення та визначення типів ситуацій проводилося за допомогою трансформацій із застосуванням семантичних ролей каузатора (особа, причина, зовнішня та внутрішня подія) та експірієнсера. Специфіка дослідження полягає у визначенні типів відношень семантичних ролей конструкцій з ДКС.

2. Було встановлено, що конструкції з ДКС за характером каузатора, що створює каузативну ситуацію, поділяються на дві групи: вплив людини на емоційний стан людини та вплив подій на емоційний стан людини. Каузатором у конструкціях першої групи виступає істота, каузатором конструкцій другої групи є зовнішня подія (соціальна подія, природне явище, процес) або внутрішня подія (ментальні дії, фізичні відчуття).

3. КК з каузатором-істотою характеризуються експліцитним представленням компонентів каузативної ситуації, тобто каузатор, експірієнсер, емоційний стан є вираженими. А у КК з каузатором-подією іноді спостерігається імпліцитне представлення агентивних учасників ситуації, зокрема каузатора, який створив подію.

4. Аналіз конструкцій з каузатором-істотою дозволив виявити 5 семантичних типів конструкцій (табл.1): 1) КК першого типу зі значенням “особа/істота каузує у людини позитивний ЕС” є найбільш поширеними у чотирьох мовах; 2) КК другого типу зі значенням “особа/істота каузує емоційний стан дією А” є важливим засобом вираження каузації емоційного стану та розподіляються на чотири підтипи за характером дії: фізична дія, дія передачі матеріального об’єкту, мовленнєва дія, дія передачі інформації; 3) КК третього типу зі значенням “особа каузує емоційний стан своєю поведінкою” є менш численними, ніж конструкції дії та виявилися більш поширеними в українській мові, ніж у трьох інших; 4) Найменш численним у першій групі конструкцій виявився тип зі значенням “передачі об’єкта експірієнсера”(табл.1).

5. Конструкції, у яких каузатором виступає зовнішня або внутрішня подія, представлені восьма типами. Найбільш поширеним з них у чотирьох мовах є тип зі значенням “зовнішня подія каузує ЕС”. У каузативних конструкціях із каузатором-подією часто описується акт перцепції. У досліджуваному матеріалі конструкції з експірієнсером, який спостерігає ситуацію, є більш поширеними у російській та українській мові, ніж у німецькій та французькій, тоді як кількість конструкцій з каузатором-фізичним відчуттям значно переважає у французькій мові. Найменш поширеною семантичною конструкцією у чотирьох мовах виявилася конструкція зі значенням отримання інформації експірієнсером (табл.2).

6. Деякі типи конструкцій із каузатором-подією відображують не каузативну, а рефлексивну ситуацію: “експірієнсер дією А каузує у себе ЕС”, “експірієнсер каузує у себе ЕС за допомогою матеріального об’єкту” та частково конструкції типу “експірієнсер думкою Іnf каузує у себе ЕС”, але рефлексивна ситуація з ДКС на матеріалі даної вибірки простежується лише у російській та українській мовах.

7. Аналіз матеріалу показав, що конструкції з ДКС відрізняються досить широкою семантичною та синтаксичною різноманітністю. Так, фізична дія у конструкціях не завжди виражена, іноді прихована. У КК зі значенням надання певної інформації каузатор і спосіб каузації передається переважно підрядними реченнями.

8. Виявлення різних способів вираження каузатора дозволяє встановити особливості кожної окремо взятої каузативної ситуації, як у плані специфіки семантики каузатора, так і в аспекті значення цілісної каузативної ситуації, оскільки семантичний потенціал каузатора конструкцій з ДКС є більш широким, ніж семантичний потенціал експірієнсера.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Арутюнова Н. Д. – М.: «Наука», 1976. – С.59, 153-161, 167-178.
2. Басиров Ш. Р. Типология дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження) / Басиров Ш. Р. – Т.1. – Донецьк, ДонНУ, 2004. – 333 с.
3. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики: на материале русского языка / Бондарко А. В.; рос. Академия наук. Ин-т лингвистических исследований. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 736 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / Вихованець І. Р., Городенська К. Г. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. – 398 с.
5. Генюшене Э. Ш. Рефлексивные глаголы в балтийских языках и типология рефлексивов / Генюшене Э. Ш. – Вильнюс, 1983. – 168 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови / Загнітко А. П. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
8. Каліущенко В. Д. Об’єктні конструкції

та їх семантичні типи в англійській мові / Калиущенко В. Д., Шагіна Г. С. // *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання.* – 2008, том 5, № 3 (15). – С. 27-33. 9. *Касевич В. Б.* Конструкции с предикатными актантами. Проблемы семантики // Категория глагола и структура предложения / Касевич В. Б., Храковский В. С. – Л.: Наука, 1983. – С. 5-39. 10. *Кильдибекова Т. А.* Глаголы действия в современном русском языке / Кильдибекова Т. А. – Саратов, 1985. – 160 с. 11. *Корди Е. Е.* Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке / Корди Е. Е. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. 12. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 464 с. 13. *Мечковская Н. Б.* Семиотика: Язык. Природа. Культура / Мечковская Н. Б. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – С. 292-294. 14. *Недялков В. П.* Типология каузативных конструкций / Недялков В. П., Сильницкий Г. Г. // Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. – Л., 1969. – С.5-19. 15. *Падучева Е. В.* О семантике синтаксиса: (материалы к трансформационной грамматике русского языка) / Падучева Е. В. – М.: Наука, 1974. – С.10-38. 16. *Ступак І. В.* Структурно-семантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій та українській мовах (Типологічні та зіставні дослідження. – Т.6) / Ступак І. В. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – 470 с. 17. *Comrie B.* Causative verb formation and other verb-deriving morphology / Comrie B. // *Language Typology and Linguistic Description.* – Vol.III, Grammatical categories and the lexicon. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – P. 309-348. 18. *François J.* Changement, causation, action. Trois catégories sémantiques fondamentales du lexique verbal français et allemand / François J. – Genève (Droz), 1989. 19. *Kaliuščenko V. D.* Typologie denominaler Verben / Vladimir D. Kaliuščenko. – Tübingen : Niemeyer, 2000. – 253 S. – (Linguistische Arbeiten ; 419). 20. *Kutscher S.* Kausalität und Argumentrealisierung Zur Konstruktionsvarianz bei Psychverben am Beispiel europäischer Sprachen / Kutscher S. – Max Niemeyer Verlag Tübingen, 2009. 21. *Möller M.* Psychische Wirkungswerben des Deutschen / Möller M. // *Deutsch als Fremdsprache.* – Herder-Institut Universität Leipzig 1.Quartal 2007/ Heft 1-44. – S. 6-11. 22. *Shibatani M.* The grammar of causative construction / M. Shibatani // *Syntax and Semantics.* – New York: Academic Press, 1976. – V.6. – P. 1-40.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Абрамов Н.* Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений / Абрамов Н. – М.: Русские словари, 1999. 2. *Александрова З. Е.* Словарь русских синонимов / Александрова З. Е. – М.: Русский язык, 2001. 3. *Большой толковый словарь русского языка.* – СПб.: Норинт С. А. Кузнецов, 1998. 4. *Ефремова Т. Ф.* Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Ефремова Т. Ф. – М.: Русский язык, 2000. 5. *Ожегов С. И.* Толковый словарь русского языка / Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. – М., 1997. 6. Словарь русского языка: в 4-х тт. / под ред. А. П. Евгеньевой. – М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. – (Малый академический словарь, МАС). 7. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 8. *Словник синонімів української мови у двох томах* – К. : Наукова думка, 2006. 9. *Duden.* Das Bedeutungswörterbuch. 4.neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Dudenverlag. Mannheim, 2010 – 1151 S. 10. *Dornseif Franz.* Der Deutsche Wortschatz nach Sachgruppen / Dornseif Franz. – Leipzig, Walter de Gruyter, 1970 – 934 S. 11. *Le Petit Robert.* Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française / Le Petit Robert. – Société du nouveau littré, 1973. 12. *Le Robert Micro.* Dictionnaire d'apprentissage de la langue française / Le Robert Micro. – Alain Rey, Monreal, 1998. 13. *Національний корпус російського мови* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ruscorpora.ru/> 14. *Корпус текстів української мови* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mova.info/> 15. *Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache* [E-source]. – Available at : <http://www.dwds.de/> 16. *Duden online* [E-source]. – Available at : <http://www.duden.de/> 17. *Wortschatz Universität Leipzig* [E-source]. – Available at : <http://wortschatz.uni-leipzig.de> 18. *Base textuelle Frantexte* : <http://www.frantext.fr/> 19. *Dictionnaire de français Littré* [E-source]. – Available at : <http://littre.reverso.net/dictionnaire-francais>